

1ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Κλιματική Αλλαγή, ΠΕΔ
Θεσσαλίας

Οικονομικές διαστάσεις της κλιματικής αλλαγής: από την παγκόσμια στην τοπική κλίμακα

Δρ. Σεβαστιανός Μοιρασγεντής
Δρ. Έλενα Γεωργοπούλου
Δρ. Γιάννης Σαραφίδης
*Κύριοι Ερευνητές Εθνικού Αστεροσκοπείου Αθηνών
(seba@noa.gr)*

9-10 Ιουνίου 2017

Το κλίμα αλλάζει...

Yosemite National Park, Sierra Nevada

Το κλίμα αλλάζει...

Παγετώνας στο Περού

July 1978

July 2011

Το κλίμα αλλάζει...

Αλάσκα

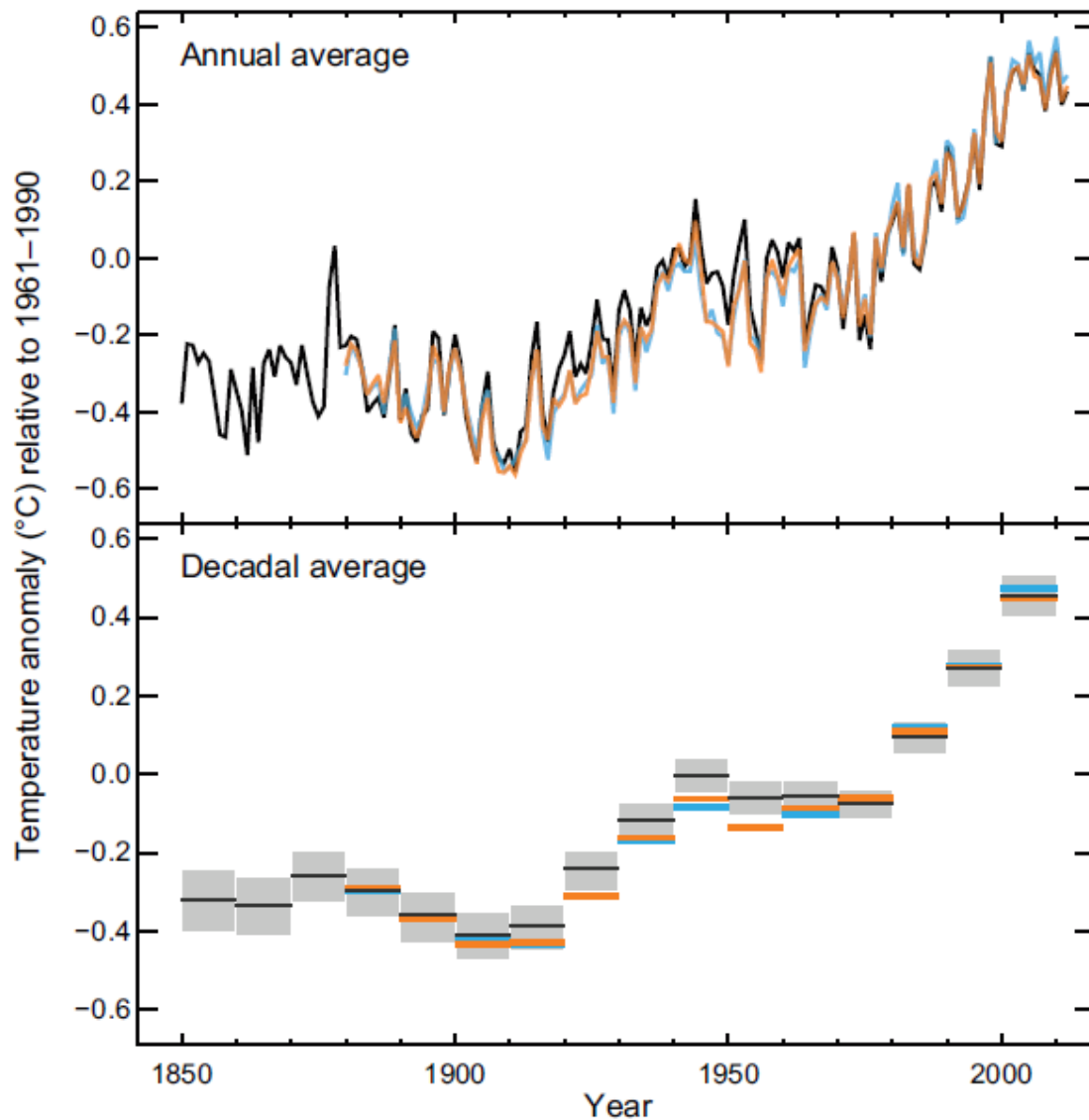
Αύγουστος 1940

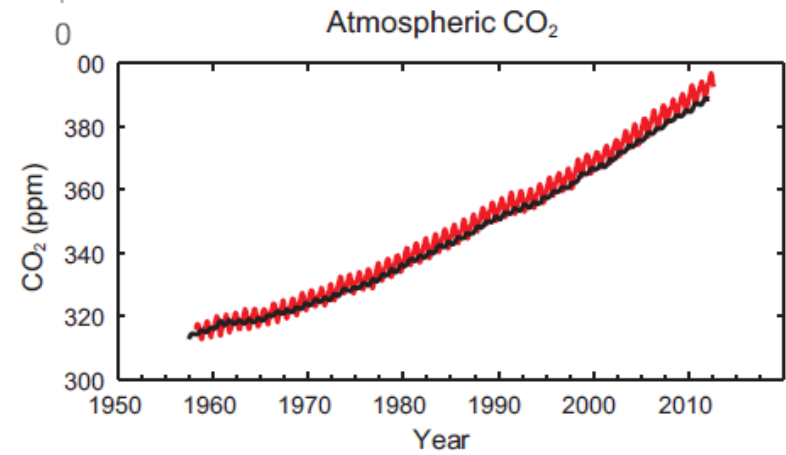
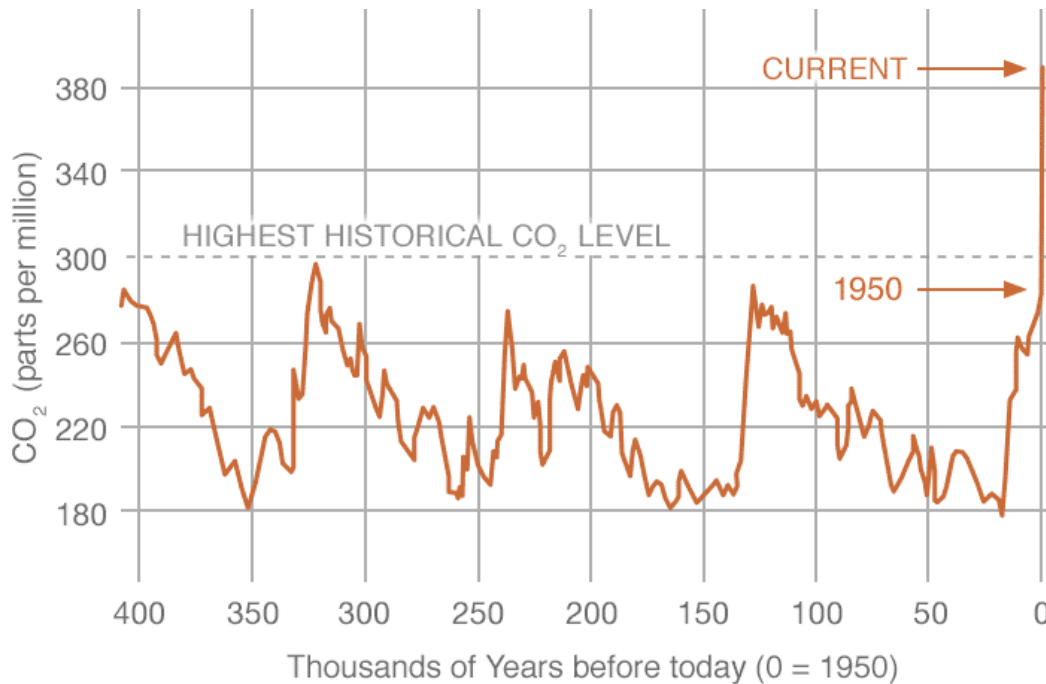
Αύγουστος 2005

Το κλίμα αλλάζει...

Θερμοκρασιακές αποκλίσεις από τον κλιματικό μέσο όρο της περιόδου 1961-1990

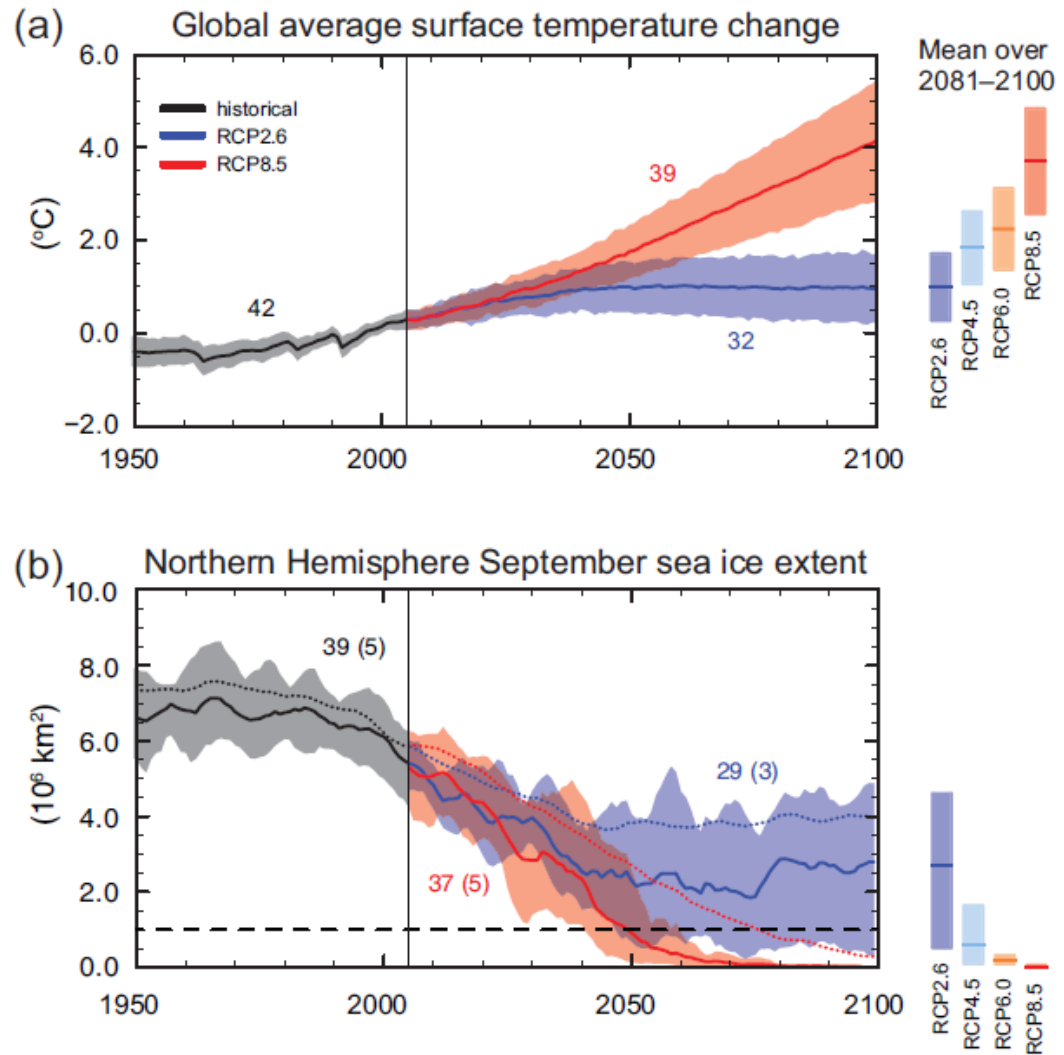

Συγκεντρώσεις CO₂ στην ατμόσφαιρα

Πηγή: NASA, Global Climate Change – vital signs of the planet / IPCC AR5

... και θα συνεχίσει να αλλάζει

Προβλέψεις εξέλιξης της ΚΑ

- Για περιορισμό τη αύξησης της μέσης παγκόσμιας θερμοκρασίας στα επίπεδα των 2°C , θα πρέπει οι συγκεντρώσεις ΘΑ στην ατμόσφαιρα να είναι στα επίπεδα των 450-500 ppm CO₂eq.
- Για περιορισμό της αύξησης στα επίπεδα των $1,5^{\circ}\text{C}$, θα απαιτηθούν συγκεντρώσεις ΘΑ στην ατμόσφαιρα κάτω των 430 ppm CO₂eq.
- Για να επιτευχθούν στο τέλος του αιώνα συγκεντρώσεις ΘΑ στην ατμόσφαιρα περί των 450 ppm CO₂eq, θα πρέπει οι εκπομπές να:
  - Μειωθούν το 2050 κατά 40-70% σε σχέση με το 2010.
  - Μηδενιστούν ή να υπερिशύουν οι απορροφήσεις το 2100.

Η ΚΑ επιδρά στην οικονομία με διάφορους τρόπους

- Η αλλαγή των κλιματικών συνθηκών

- *Αύξηση της θερμοκρασίας*
- *Μείωση των βροχοπτώσεων*
- *Αύξηση της στάθμης της θάλασσας*
- *Ακραία καιρικά φαινόμενα*
- ....

επηρεάζει τις υφιστάμενες δραστηριότητες

- Οι πολιτικές μείωσης των εκπομπών απαιτούν σημαντικές επενδύσεις, δημιουργούν ευκαιρίες σε κλάδους, αλλά και αυξάνουν το λειτουργικό κόστος των επιχειρήσεων.
- Επεμβάσεις προσαρμογής και μετριασμού δημιουργούν ευρύτερες επιπτώσεις στην οικονομία.

Οικονομικές Διαστάσεις των Επιπτώσεων της Κλιματικής Αλλαγής

Οικονομική αποτίμηση των επιπτώσεων της ΚΑ σε παγκόσμιο επίπεδο /1

- Συστηματική έρευνα μέσω των Integrated Assessment Models.
- Καλύπτεται μεγάλος αριθμός τομέων οικονομικής δραστηριότητας και ευρύτερες περιοχές του πλανήτη.
- Στόχος η εκτίμηση της σωρευτικής ζημίας (σε χρηματικές μονάδες και σε όρους καθαρής παρούσας αξίας) που προκαλείται από την έκλυση 1 t CO₂eq, ένα συγκεκριμένο έτος (Social Cost of Carbon – SCC).
- Οικονομική έκφραση της μεγαλύτερης εξωτερικής οικονομίας που έχει γνωρίσει ο πλανήτης.

Οικονομική αποτίμηση των επιπτώσεων της ΚΑ σε παγκόσμιο επίπεδο /2

- Η κυβέρνηση των ΗΠΑ εκδίδει περιοδικά κατευθυντήριες οδηγίες για την τιμή του SCC.
- Για το 2015 η μικρότερη ανέρχονταν σε 11\$/t CO₂, η μεγαλύτερη σε 109\$/t CO₂ και οι 2 ενδιάμεσες σε 37 και 57 \$/t CO₂.
- Οι εκτιμήσεις εμπεριέχουν σημαντικές αβεβαιότητες.
- Αν και η εκτίμηση του SCC είναι εξαιρετικά χρήσιμη για τη χάραξη πολιτικών σε παγκόσμιο και υπερ-εθνικό επίπεδο, λίγα μπορεί να προσφέρει σε τοπικό επίπεδο.

Αποτίμηση των επιπτώσεων της ΚΑ σε τοπικό επίπεδο: η γεωργία στην Ελλάδα /1

Μεταβολή στρεμματικής απόδοσης (%) μεταξύ 2021-2050 και 1961-1990:

	Anatoliki Makedonia & Thraki	Kentriki & Ditiki Makedonia	Thessalia	Ipiros	Sterea Ellada	Attiki	Pelopo-nissos & Ditiki Ellada	Ionian Islands	Vorio Egeo	Notio Egeo	Kriti
Wheat	+4.3%	+5.1%	+11.2%		+26.7%						
Maize	-10.1%	-3.2%	-5.2%				-2.1%				
Barley	-2.7%	+3.2%	+9.3%		+35.4%		-11.2%				
Rice	+29.9%	+14.9%									
Beans	-47.5%	-36.8%		-11.9%	-7.1%		-28.7%				
Tomato	+42.2%	-34.2%	-21.2%		-14.7%		-15.2% (ind.) -22.5% (table)*				-20.8%
Pepper	+27.7%	-5.0%	-1.7%		-16.9%		-15.2%				-1.7%
Cabbage	+23.5%	+39.2%	+28.8%		+0.5%	+22.4%	-3.6%				+2.1%
Cotton	+46.5%	+10.8%	+9.8%		+45.6%						
Potato	+4.4%	-23.5%			-20.2%		-29.2%				-12.8%
Sunflower	-65.3%	-64.0%									
Grapevine	-16.8%	+24.9%	-2.4%		-8.2%		+5.5%		-3.8%	-0.5%	-1.1%
Cucumber		-0.1%	-5.7%		+2.0%	+0.7%	+6.7%				-2.0%
Olive trees		+4.1%			-13.8%		-5.8%	-1.1%	-27.8%		-1.9%
Tobacco	-0.4%	+5.1%			+2.7%						
Citrus trees							+0.5%				+7.8%
Peach trees		+1.1%									

Πηγή: Georgopoulou et al. 2017

Αποτίμηση των επιπτώσεων της ΚΑ σε τοπικό επίπεδο: η γεωργία στην Ελλάδα /2

Μεταβολή γεωργικού εισοδήματος (€) μεταξύ 2021-2050 και 1961-1990 ('Median case'):

Cultivation	Anatoliki Makedonia & Thraki	Kentriki & Ditiki Makedonia	Thessalia	Ipiros	Peloponissos & Ditiki Ellada	Stereia Ellada & Attiki	Ionian Islands	Vorio Egeo	Notio Egeo	Kriti	GREECE TOTAL
Sunflower	-4,011,292	-199,139									-4,210,431
Barley	-149,946	696,792	870,932		-612,962	1,714,947					2,519,763
Wheat	2,703,691	9,288,500	10,056,260			13,231,994					35,280,446
Maize	-13,572,025	-5,450,305	-3,248,742		-1,719,641						-23,990,714
Beans	-4,056,915	-6,300,233		-277,610	-1,021,605	-269,215					-11,925,577
Rice	866,435	5,391,575									6,258,010
Tomato (industrial use)	2,952,228	-4,989,189	-5,560,898		-2,546,026	-2,781,738					-12,925,622
Tomato (table use)		-17,653,330	-6,128,064		-19,868,690	-10,019,471				-7,677,783	-61,347,337
Potato	1,526,018	-7,541,277			-38,476,193	-5,300,400				-3,401,182	-53,193,033
Cucumber		-2,074	-93,271		117,513	36,390				-42,634	15,924
Pepper	1,010,127	-581,096	-184,343		-2,207,783	-318,568				-91,562	-2,373,226
Cabbage	529,669	4,828,823	536,627		-163,298	666,828				47,772	6,446,420
Tobacco	-224,790	4,316,149				2,303,645					6,395,004
Cotton	36,114,788	13,691,532	20,001,208			33,644,045					103,451,573
Grapevines for PDO wines		1,664,346	-86,873		2,554,193			-288,259	-39,398	-88,265	3,715,745
Grapevines for rest wines	-571,909	3,395,697	-291,877		3,185,672	-1,717,349				-173,964	3,826,271
Grapevive for table use	-13,573,307	4,231,926	-296,674		5,833,088					-275,616	-4,080,584
Raisins					4,306,920					-757,615	3,549,305
Orange					364,552					1,381,976	1,746,527
Peach		3,533,373									3,533,373
Olives for table use		2,074,492			-3,257,504	-8,626,279					-9,809,291
Olives for oil					-21,362,971	-9,269,572	-781,799	-6,022,104		-5,241,020	-42,677,467
ALL CULTIVATIONS	9,542,773	10,396,563	15,574,285	-277,610	-74,874,735	13,295,256	-781,799	-6,310,363	-39,398	-16,319,893	-49,794,920
ALL except cotton	-26,572,015	-3,294,969	-4,426,923	-277,610	-74,874,735	-20,348,789	-781,799	-6,310,363	-39,398	-16,319,893	-153,246,493

Πηγή: Georgopoulou et al. 2017

Αποτίμηση των επιπτώσεων της ΚΑ σε τοπικό επίπεδο: η γεωργία στην Ελλάδα /3

Εκτιμήσεις με περιορισμούς στη διαθεσιμότητα του νερού

Μεταβολή (%) σπρεμματικής απόδοσης

Crop	Anatoliki Makedonia & Thraki	Kentriki & Ditiki Makedonia	Thessalia	Stereia Ellada
Cotton (No A)	46.5%	10.8%	9.8%	45.6%
Cotton (No A - With irrigation water stress)	44.6%	8.9%	-8.2%	19.9%
Rice (NoA)	29.9%	14.9%	N.A.	N.A.
Rice (NoA - With irrigation water stress)	29.6%	14.4%	N.A.	N.A.

Crop	Anatoliki Makedonia & Thraki	Kentriki & Ditiki Makedonia	Thessalia	Stereia Ellada	GREECE
Cotton (No A)	36,114,788	13,691,532	20,001,208	33,644,045	103,451,573
Cotton (No A - With water stress)	34,665,828	11,308,040	-16,690,979	14,675,316	43,958,205
Rice (NoA)	866,435	5,391,575	N.A.	N.A.	6,258,010
Rice (NoA - With water stress)	857,427	5,210,650			6,068,077
All crops (No A)	9,542,773	10,396,563	15,574,285	13,295,256	-49,794,920
All crops (No A - With water stress)	8,084,804	7,832,146	-21,117,902	-5,673,473	-109,478,222

Μεταβολή (€) γεωργικού εισοδήματος ('median' case)

Πηγή: Georgoroulou et al. 2017

Αποτίμηση των επιπτώσεων της ΚΑ σε τοπικό επίπεδο: η γεωργία στην Ελλάδα /4

- Οι επιπτώσεις διαφοροποιούνται σημαντικά ανά καλλιέργεια στις διάφορες γεωγραφικές περιοχές. Υπάρχουν οφέλη και ζημιές.
- Η αλλαγή του κλίματος θα δημιουργήσει περιφερειακούς 'νικητές' και 'ηττημένους'.
- Συνολικά στη χώρα οι ζημιές θα ανέλθουν σε 50-277 εκατ. € / έτος.
- Με μείωση της διαθεσιμότητας του νερού οι ζημιές αυξάνονται σε 153-365 εκατ. € / έτος.
- Απαιτείται αναλυτική μοντελοποίηση σε τοπικό επίπεδο και αναλύσεις ευαισθησίας.
- Αναδεικνύεται μια νέα αγορά, αυτή των κλιματικών υπηρεσιών, προκειμένου να υποστηριχθεί η προσαρμογή.

Οικονομικές Διαστάσεις των Πολιτικών Αντιμετώπισης της Κλιματικής Αλλαγής

Η Συμφωνία του Παρισιού

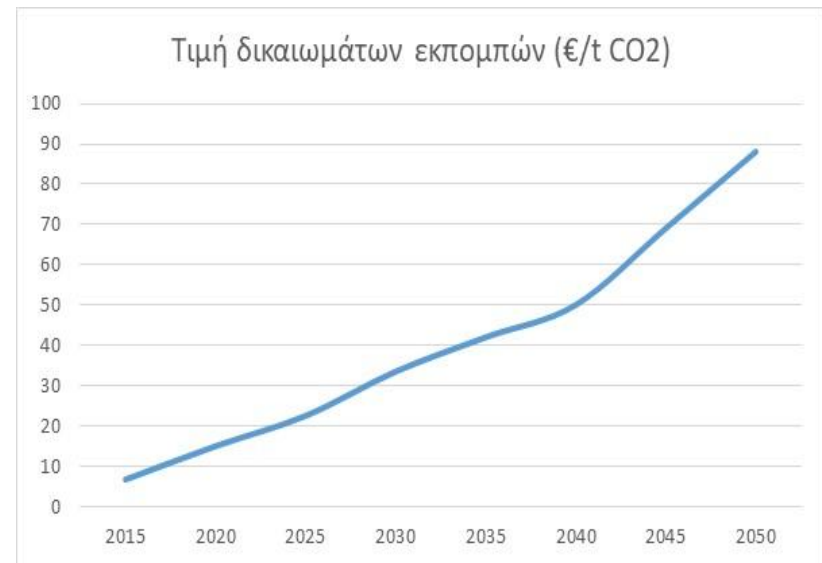
- Υιοθέτηση ενός μακροχρόνιου στόχου περιορισμού της αύξησης της μέσης παγκόσμιας θερμοκρασίας κάτω από τους 2 οC σε σχέση με τα προβιομηχανικά επίπεδα και επιδίωξη περιορισμού στα ακόμη χαμηλότερα επίπεδα των 1,5 οC.
- Οι παγκόσμιες εκπομπές θα πρέπει να κορυφωθούν το συντομότερο και μετά να ξεκινήσει μια ταχεία αποκλιμάκωση.
- Εντούτοις, οι εθνικοί στόχοι μείωσης των εκπομπών που παρουσιάσθηκαν την περίοδο του Παρισιού φαίνεται ότι οδηγούν σε αύξηση της μέσης παγκόσμιας θερμοκρασίας κατά 2,9-3,4 οC το 2100 σε σχέση με τα προβιομηχανικά επίπεδα. Προκύπτει για το 2030 ανάγκη πρόσθετων μειώσεων κατά 12-14 Gt για το στόχο των 2 οC.

Οι πολιτικές της ΕΕν για το 2030

- Μείωση εκπομπών θερμοκηπιακών αερίων σε επίπεδο ΕΕν κατά τουλάχιστον 40% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990.
  - Στους τομείς που εντάσσονται στο σύστημα εμπορίας προσδοκείται μείωση των εκπομπών κατά 43% το 2030 σε σχέση με το 2005.
  - Στους τομείς εκτός εμπορίας μείωση των εκπομπών κατά 30% σε σχέση με το 2005.
- Δεσμευτικός στόχος διείσδυσης των ΑΠΕ κατά τουλάχιστον 27% στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας.
- Ενδεικτικός στόχος βελτίωσης της ενεργειακής αποδοτικότητας κατά τουλάχιστον 27% σε σχέση με ένα σενάριο αναφοράς.

Επερχόμενες αλλαγές στο σύστημα εμπορίας ρύπων

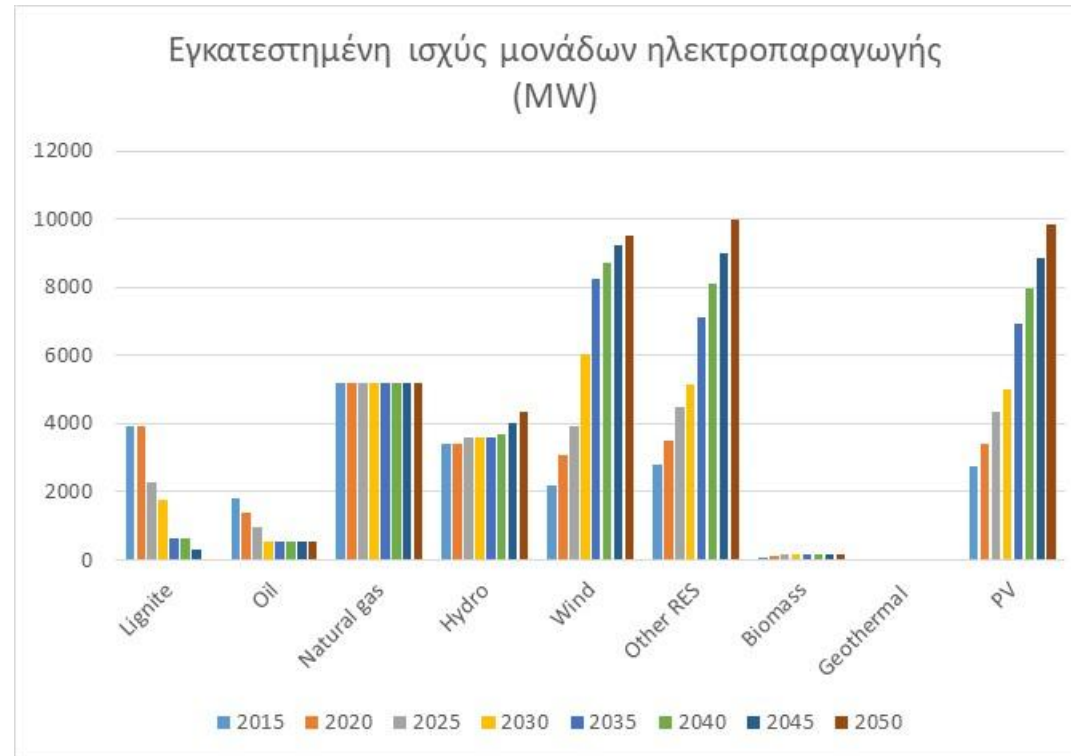
- Μείωση του μέγιστου αριθμού δικαιωμάτων εκπομπών που είναι δυνατόν να εκδωθούν κατά 2,2% σε ετήσια βάση από το 2021 και μετά.
- Αναμόρφωση κανόνων για την αντιμετώπιση του προβλήματος της διαρροής άνθρακα.
- Επικαιροποίηση των προτύπων επίδοσης (benchmarks).
- Υιοθέτηση υποστηρικτικών μηχανισμών για υιοθέτηση καινοτομιών.
- Λειτουργία από τον Ιανουάριο του 2019 του Market Stability Reserve.

Πηγή : European Commission, Reference Scenario 2016

Ριζικός μετασχηματισμός του ενεργειακού τομέα στην Ελλάδα

- Μεγάλης κλίμακας διείδυση των ΑΠΕ, κυρίως PV και Αιολικά.
- Ενίσχυση της αντλησιοταμίευσης και σημαντική μείωση της λιγνιτικής ηλεκτροπαραγωγής.
- Ισχυρά προγράμματα εξοικονόμησης ενέργειας, υπό συνθήκες παρατεταμένης οικονομικής κρίσης, που καθιστούν όμως αμφίβολη την αποτελεσματικότητά τους (rebound effect)

Πηγή : Αποτελέσματα ενεργειακού μοντέλου ENPER / Σενάριο υλοποίησης στόχων, ΕΑΑ

Επενδύσεις και κόστος στον τομέα της ηλεκτροπαραγωγής

	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
A. Investments (M€)		2515	2873	4232	6024	3415	5793	3890
A.1 RES		2239	2873	4232	6024	3415	5793	3890
Wind		1223	1167	3100	3328	1764	1868	1628
PV utilities		439	353	583	1732	986	2651	970
PV net metering		439	802	85	164	158	444	432
Hydro		0	438	0	0	202	805	722
Geothermal		0	32	0	0	0	0	0
Biomass		138	81	0	46	48	25	138
Pumped storage		0	0	463	753	256	0	0
A.2 Conventional		275	0	0	0	0	0	0
Lignite		0	0	0	0	0	0	0
Natural gas		0	0	0	0	0	0	0
Oil		0	0	0	0	0	0	0
Pollution abatement		275	0	0	0	0	0	0
A.3 Total investments (cumulative)		2515	5387	9619	15643	19057	24851	28741
B. Levelised cost (€/MWh)	87.70	90.78	104.63	103.05	103.32	103.92	102.27	100.84

Πηγή : Αποτελέσματα ενεργειακού μοντέλου ENPER / Σενάριο υλοποίησης στόχων, ΕΑΑ

**Γενικευμένες οικονομικές επιπτώσεις
των μέτρων προσαρμογής και
μείωσης των εκπομπών**

Παράδειγμα: παρεμβάσεις μετριασμού/προσαρμογής στα κτίρια

Επιπτώσεις στην υγεία

- Μειωμένη θνησιμότητα/νοσηρότητα λόγω καλύτερου ατμοσφαιρικού περιβάλλοντος
- Μειωμένη θνησιμότητα/νοσηρότητα λόγω καλύτερου εσωτερικού περιβάλλοντος
- Μείωση επιπτώσεων υγείας που αποδίδονται στην ενεργειακή φτώχεια

Επιπτώσεις στο περιβάλλον

- Μείωση αερίων ρυπαντών
- Αυξημένη βλάστηση στις πόλεις
- Μετριασμός του φαινομένου της θερμικής νησίδας
- Μείωση της κατανάλωσης νερού

Γενικευμένες επιπτώσεις παρεμβάσεων μετριασμού/προσαρμογής στα κτίρια

Μακροοικονομικές επιπτώσεις

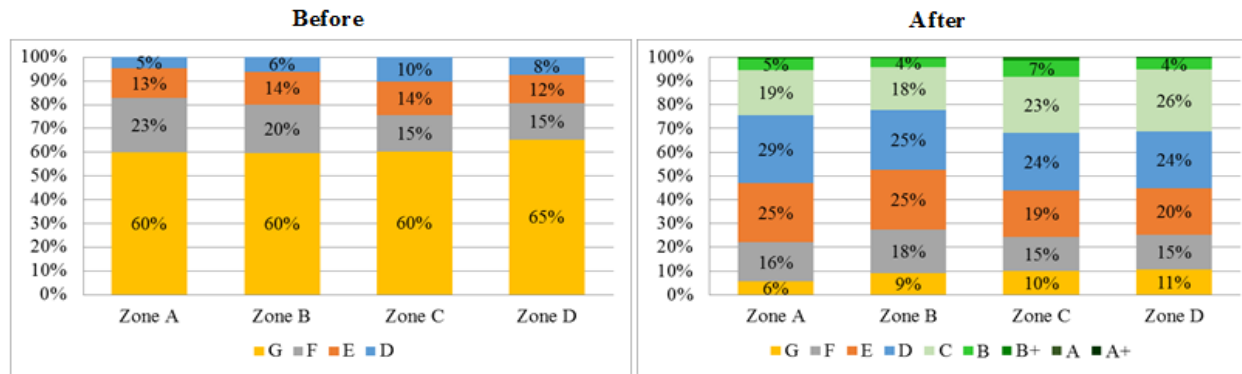
- Ενίσχυση της ανάπτυξης
- Απασχόληση
- Ενεργειακή ασφάλεια
- Βελτίωση παραγωγικότητας
- Εξοικονόμηση στα δημόσια οικονομικά
- Αύξηση της αξίας των ακινήτων
- Μικρότερες ανάγκες επιδοτήσεων

Κοινωνικές επιπτώσεις

- Καταπολέμηση ενεργειακής φτώχειας
- Βελτίωση των συνθηκών θερμικής άνεσης

Το παράδειγμα της ΕΕ στα κτίρια: επιπτώσεις στην οικονομία

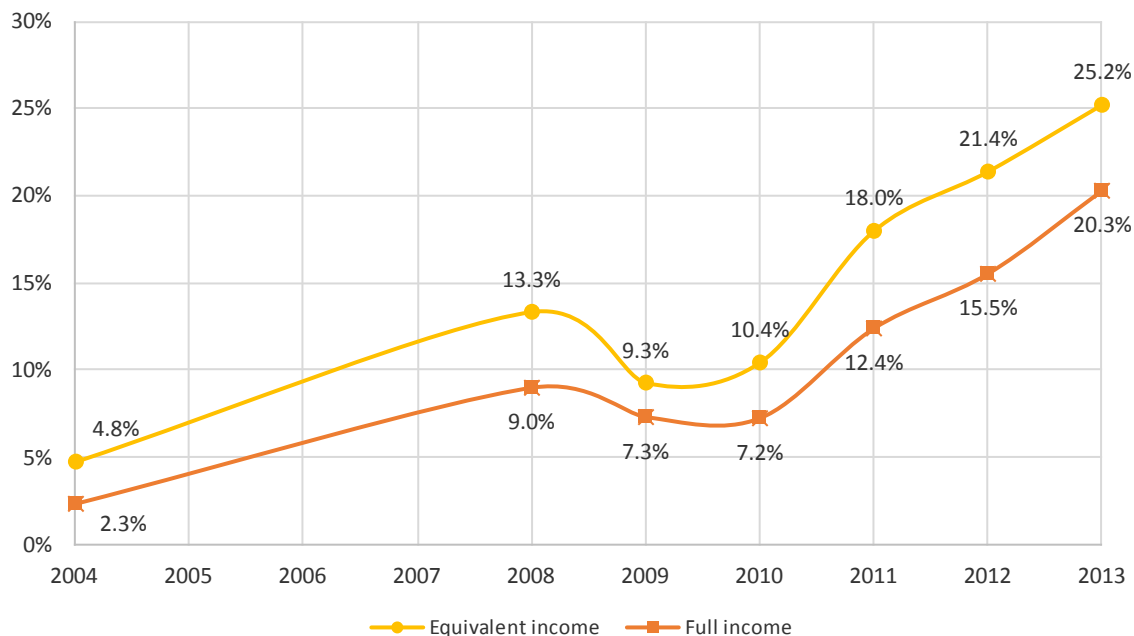
- Πρόγραμμα εξοικονομώ κατ' οίκον: Φεβ 2011- Οκτ 2013: 21.100 αιτήσεις, μέσου προϋπολογισμού 10.000 €/κατοικία, και μέσης επιδότησης 50%.
- Βελτίωση ενεργειακής συμπεριφοράς

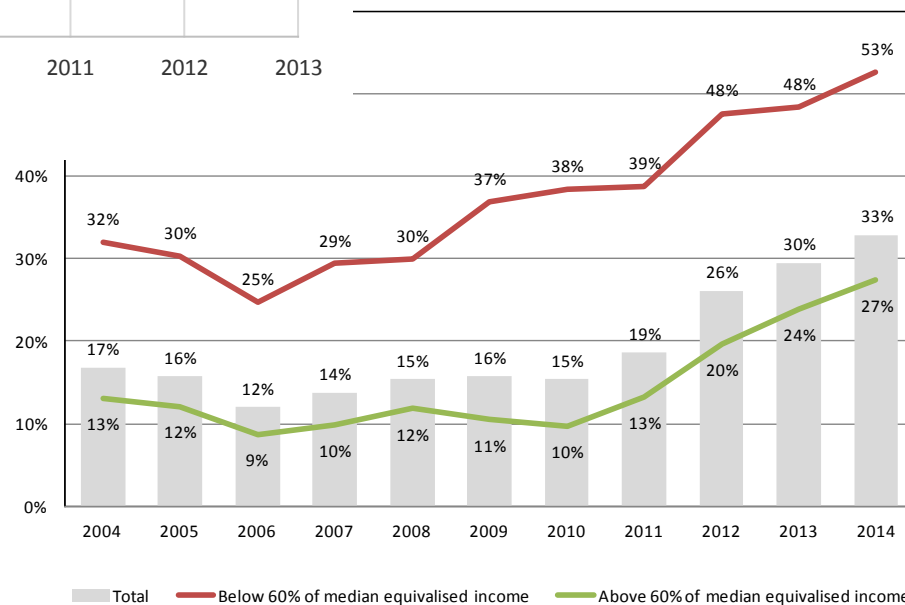
- Συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη

EFFECT	Direct	Indirect	Induced	TOTAL net effects	Net effects per M€
Employment (manyears)	3003	1289	717	5009	24
Income (M€)	32	15	9	56	0.27
Value Added (M€)	97	51	35	183	0.87

Ενεργειακή φτώχεια στην Ελλάδα

Προσέγγιση δαπανών

Υποκειμενική προσέγγιση

Πηγή : Atsalis et al., 2016

Ενεργειακή φτώχεια και δημόσια υγεία

- Στην Ελλάδα την περίοδο 2003-2014, 1080-2962 θάνατοι ετησίως αποδίδονται στην ενεργειακή φτώχεια.
- Η οικονομική κρίση συνέβαλε στην αύξηση του ποσοτού των θανάτων από ενεργειακή φτώχεια κατά περίπου 75%.
- Στα χρόνια της οικονομικής κρίσης το 6-7% των καρδιαγγειακών και αναπνευστικών νοσημάτων που αντιμετωπίζουν τα νοσοκομεία σχετίζονται με την ενεργειακή φτώχεια.
- Η υλοποίηση προγραμμάτων ριζικής ενεργειακής αναβάθμισης οικονομικά αδύνατων νοικοκυριών μπορεί να συμβάλει όχι μόνο στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και στη βελτίωση της δημόσιας υγείας.

Πηγή : Atsalis et al., 2016

Συμπερασματικά σχόλια /1

- Αναγκαιότητα λεπτομερούς εκτίμησης των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής σε τοπικό επίπεδο, τόσο σε φυσικούς όσο και σε οικονομικούς όρους.
- Απαιτείται αναλυτική μοντελοποίηση των τοπικών οικονομικών δραστηριοτήτων με έμφαση στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και ενσωματώνοντας στην ανάλυση τον παράγοντα κλίμα.
- Οι κλιματικές υπηρεσίες συνιστούν ένα νέο καινοτόμο πεδίο για το σχεδιασμό μέτρων προσαρμογής.

Συμπερασματικά σχόλια /2

- Ο ενεργειακός τομέας θα αποτελέσει και πάλι πεδίο ευρύτερου μετασχηματισμού:
  - η μεγάλης κλίμακας διείσδυση ΑΠΕ θα πρέπει να συνδιαστεί και με αποτελεσματικά μέτρα ΕΕ.
  - προδιαγράφονται μεγάλες αυξήσεις στις τιμές δικαιωμάτων εκπομπών.
  - οι ΑΠΕ και η ΕΕ αποτελούν παράγοντες μείωσης του κόστους ενέργειας.
- Ο σχεδιασμός **παρεμβάσεων προσαρμογής και μείωσης των εκπομπών** θα πρέπει να γίνεται με στόχο όχι μόνο την κλιματική αλλαγή αλλά **την κάλυψη ευρύτερων κοινωνικών αναγκών.**